

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Яфонкіна І.П.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

У статті висвітлені окремі проблеми у сфері освіти в Україні. Особливу увагу автор приділяє аналізу стану освіти, як важливого ресурсу влади в демократичному суспільстві, її ролі та значення для держави. Визначені особливості реформування освіти в Україні. Здійснений аналіз останніх змін вітчизняного освітнього законодавства та його вплив на сучасний стан освіти. Запропоноване авторське бачення напрямів подальшого вдосконалення реформування освіти. **Ключові слова:** реформа освіти, моніторинг, контроль, модернізація, якість освіти, ресурс влади, державний бюджет, фінансування, вектор розвитку.

Постановка проблеми. Упродовж усього періоду існування незалежної України в її освітньому секторі накопичувалися численні проблеми системного характеру. Вони потребують від держави проведення подальших реформ, покликаних забезпечити відповідність системи освіти України сучасним вимогам, вимагають переосмислення сучасного стану освіти, механізмів її функціонування у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно зазначити, що дослідженню окремих аспектів реформування освіти присвятили свої наукові праці такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: Ф. Альтбах, А. Барблан, Л. Ведернікова, Д. Друрі, О. Глузман, О. Пономарьова, К. Керр В. Капранова, С. Райхарт, Л. Карпинська, К. Ходсон та інші. Перехід України від індустріальної стадії розвитку до формування суспільства знань спонукає нашу державу до інтенсифікації реформування вищої освіти з метою забезпечення її привабливості, конкурентоспроможності, посилення зв'язків з роботодавцями.

Слід звернути увагу на те, що протягом тривалого часу не було здійснено значних реформ у сфері освіти. Заступник міністра освіти України І. Совсун вважає, що це ненормально, адже зміни у цій сфері мають відбуватися паралельно з розвитком суспільства [1, с. 50]. Однак перші кроки в цьому напрямі вже зроблено – був прийнятий та набув чинності Закон України «Про вищу освіту», підготовлений проект «Концепції розвитку освіти України на період 2015 – 2025 років». У ньому визначені основні сучасні проблеми освіти, з якими не можна не погодитися: ставлення владних структур до неї як до другорядного, порівняно з економікою, сектору, «витратної», а не інвестиційної, частини державного бюджету; занепад матеріально-технічної бази, старіння педагогічних кадрів, недостатній притік молодих спеціалістів; низька заробітна плата, зниження соціального статусу працівників освіти; неефективна, надмірно централізована, застаріла система управління і фінансування; зростання нерівності у доступі до якісної освіти; некодифікованість і недосконалість освітнього законодавства; надмірна комерціалізація освітніх послуг, корупція та «дипломна хвороба»; зниження якості освіти і падіння рівня знань і умінь учнів, моральне старіння методів і методик навчання; повільне і безсистемне оновлення змісту освіти; зниження якості педагогічних кадрів і криза педагогічної освіти, професійна деградація частини учительських кадрів; відсутність ефективного системи моніторингу і контролю якості освіти; зниження якості навчальної літератури та критичний брак передових технологій в освітньому секторі [2].

На думку Іщенко А.Ю., модернізація вищої освіти в Україні вимагає подолання низки проблем, серед яких найбільш актуальними є: невідповідність

структури підготовки спеціалістів реальним потребам економіки, зниження якості освіти, корупція в системі вищої освіти, відірваність від наукових досліджень, повільні темпи інтеграції в європейський і світовий інтелектуальний простір, руйнування системи професійно-технічної освіти, дефіцит кваліфікованих кадрів робітничих спеціальностей, неможливість для багатьох випускників вищих навчальних закладів (надалі ВНЗ) знайти роботу за фахом, інфляція освітніх і професійних стандартів, надмірне навантаження на викладачів та недостатнє фінансування університетів та інші [3].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень у сфері освіти, говорити, що не залишилось не вирішених або не розглянутих напрямів подальшого вдосконалення освіти, не можна. Так, науковці недостатньо приділяли уваги освіті як важливій суспільній складовій державної влади в Україні. Запропонована стаття присвячена висвітленню окремих проблем сучасної освіти в Україні, шляхів її реформування з метою подальшого вдосконалення та розвитку, у контексті прагнення нашої країни до інтеграції у світовий освітній простір.

Мета статті полягає у висвітленні політичних особливостей генезису освіти в державі як одного з важливих ресурсів влади.

Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити низку завдань:

розкрити значення та роль освіти як одного із основних ресурсів влади в демократичному суспільстві;

визначити особливості подальшого реформування освіти в Україні;

проаналізувати зміни вітчизняного законодавства у сфері освіти;

виявити тенденції державної політики у сфері освіти.

Викладення основного матеріалу. Освіта, як основний ресурс влади, повинна розглядатись як важлива суспільна складова, що реально впливає на гармонізацію відносин між особистістю, суспільством і державою, сприяє формуванню свідомості, здатності до розуміння й сприйняття суспільних трансформацій, змін та їхніх наслідків, активної життєвої позиції у суспільних процесах, покликана служити людям, державі та має бути предметом розуміння суспільством того, що вона – це один з основних важелів цивілізаційного поступу та економічного розвитку.

Заступника міністра освіти та науки України П. Полянський вважає, що для втілення задумів потрібні три складові: наявність політичної волі, суспільний запит та ресурси [1, с. 49]. Не можна також не погодитись з його твердженням, що без фінансових, інтелектуальних та інших інвестицій в освіту будь-який документ залишиться літературним твором.

На нашу думку, основна потреба модернізації вітчизняної системи освіти полягає в тому, що вона не враховувала необхідність держави у майбутніх фахівцях, продовження процесів глобалізації, інтеграції та інформатизації суспільства, унаслідок яких активно формуються такі інноваційні утворення, як «світовий освітній простір», «європейський освітній простір», «світові освітні мережі». Різні рівні інтеграції освітніх, наукових, педагогічних, урядових, громадських організацій створюють додаткові можливості для їхньої співпраці, взаємодії в умовах інтернаціоналізації різних сфер життя суспільств. Відбувається глобалізація навчальної, дослідницької, інноваційної діяльності завдяки формуванню нових систем дистанційного навчання і дослідницьких мереж, які діють у світі незалежно від географічних та політичних кордонів [4].

Слід зазначити, що в сучасному світі отримані знання й кваліфікаційний рівень особи набувають суспільної й державної цінності та впливають на економічний і соціальний розвиток країни, її національну безпеку. Для того, щоб українська освіта по-справжньому ефективно виконувала ці важливі завдання, необхідне її оновлення з урахуванням актуальних світових тенденцій розвитку освіти у широкому соціально-економічному контексті [3].

Враховуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що освіта, як основний ресурс влади та потужний механізм розвитку суспільства, потребує подальшої модернізації. Тому саме на вирішення цієї проблеми повинні бути спрямовані основні зусилля держави.

Не можна не погодитися з окремих науковцями, що зміна політичного устрою, форм та механізмів господарювання, формування фінансових ринків, наміри щодо приєднання до європейського економічного й освітнього простору потребують додаткових зусиль з боку держави щодо реформування освіти в Україні, які можна класифікувати за: цілями освіти, які пов'язані з намаганням держави інтегруватися до світового освітнього процесу; спрямуванням освіти на гармонізацію розвитку особистості, суспільства і держави; вибором європейського вектору розвитку. Таким чином, стратегічні цілі реформування освіти у будь-якій країні визначаються освітньою політикою й законодавчо закріплюються освітнім правом.

На думку С. Сисоевої реформування освіти в Україні, яке розпочалося після проголошення незалежності, було зумовлено відразу трьома причинами: значними соціально-економічними трансформаціями в країні, зміною векторів у політичному, соціальному та економічному розвитку держави; поширенням глобалізаційних та інтеграційних процесів у світі; бурхливим розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Обравши європейський вектор розвитку, через невеликий історичний проміжок часу від проголошення незалежності Україна приєдналася до Болонського процесу, що також викликало не тільки значні зміни у змісті й організації вищої освіти, а й вплинуло на всі інші ланки освіти [5, с. 46].

Слід зазначити, що для будь-яких соціальних систем існують певні обмеження щодо кількості змін та реформ, які вони можуть безболісно абсорбувати [6]. Враховуючи перенасиченість докорінних змін в Україні, вітчизняна система освіти реформувалася та реформується в умовах суперечливих внутрішніх впливів політичних, економічних, культурних і власне освітянських чинників.

Україна на шляху реформування освіти враховує висновки та пропозиції європейських експертів,

головними з яких є: певна непослідовність між законодавством у сфері освіти та трудовим законодавством, що обмежує ефективність його виконання; подолання наслідків переходу до ринкової економіки та багатопартійної системи управління; часта зміна влади в державі, унаслідок чого змінюється бачення ролі освіти в державі та шляхів її досягнення.

Необхідно нагадати, що управління у сфері освіти в Україні перебуває в компетенції Кабінету Міністрів України. Міністерство освіти і науки України, як центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, у порівнянні з іншими аналогічними міністерствами в багатьох європейських державах більш відповідальний за характер та розвиток вищої освіти в державі. Відповідно до ст. 13 Закону України «Про вищу освіту» (далі Закон), центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки наділений певними повноваженнями, якісне та своєчасне виконання яких суттєво впливає на стан освіти в країні загалом. Однак для цього потрібно вирішити кадрові питання, якістю підготовки освітян має відповідати європейським стандартам. Іншою перешкодою на шляху до надання якісної освіти в Україні залишається її фінансування. Статтею 71 Закону передбачено, що фінансування державних вищих навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів державного бюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів та за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством, з дотриманням принципів цільового та ефективного використання коштів, публічності та прозорості у прийнятті рішень [7].

Комітет з питань науки та освіти, ще під час розгляду проекту Державного бюджету на 2015 рік відзначив скорочення видатків загального фонду бюджету Міністерства освіти та науки України, Національної академії наук України та національних галузевих академій наук на 28% (6430,9 млн. грн.). У заяві Комітету вказується, що внесені зміни зупиняють дію більшості положень законів у сфері освіти, зокрема Законів України «Про вищу освіту», окремих статей законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про дошкільну освіту», «Про науково-технічну діяльність». Вони відміняють та зупиняють деякі гарантії відповідного фінансового забезпечення в сфері освіти та науки, гарантії держави на отримання повної загальної середньої освіти на безоплатній основі, повного утримання дітей, позбавлених батьківської опіки, та дітей що потребують особливих умов виховання у державних професійно-технічних навчальних закладах, остаточною метою таких змін є економія бюджетних коштів.

Занепокоєння викладачів професійних коледжів викликають заплановані і реформи у системі професійної освіти. Так, 12 грудня 2014 року заступник міністра освіти та науки України під час презентації нових інноваційних підходів у цій сфері акцентував увагу на тому, що коледжі стануть автономними, а Міністерство освіти та науки України буде лише коректувати освітню політику. Однак виникають певні запитання до передбаченого скорочення та перепрофілювання коледжів. Зважаючи на те, що кожне професійне училище буде багатопрофільним, на місцевому рівні мають замовляти підготовку спеціалістів, потрібних для певного регіону. Одночасно профільні училища будуть змушені скорочувати професіоналів, наявну матеріальну базу за своєю спрямованістю, задля створення багатопрофільного училища та набирати нових викладачів для навчання за новими спеціальностями. Залучення наявних викладачів

для підготовки за новими спеціальностями, на їхню думку, не можна зазвати мудрим рішенням. Хоча без підготовки фахівців за іншими спеціальностями в сучасних умовах спеціалізованому коледжу вижити важко [8, с. 7]. Тому скорочення кількості професійних училищ та створення багатопрофільних, на нашу думку, є дискусійним питанням.

Необхідно звернути увагу на те, що рівень фінансування системи освіти України значно нижчий, ніж у розвинених країнах. Незважаючи на те, що частка витрат на освіту у ВВП становить 6-8% (це за світовими стандартами чимало високий), абсолютні обсяги ВВП України є набагато нижчими у порівнянні з показниками європейських країн зі співмірною кількістю населення, наприклад, у два рази – порівняно із Польщею, у чотири рази – з Іспанією. При цьому понад 90% державних інвестицій у галузь освіти в Україні спрямовується на їх утримання [9], тобто на підтримання поточного стану, а не на розвиток.

Однак слід констатувати, що в Державному бюджеті України на 2015 рік для потреб Міністерства освіти та науки України фінансування зменшена майже на 4 млрд. 256 млн. грн. у порівнянні з 2014 роком [10, с. 3]. І це не остаточний варіант – на вимогу Міжнародного Валютного Фонду ця сума може бути також додатково зменшена шляхом внесення відповідних змін до Закону.

На жаль, зменшення фінансування освіти репрезентують не як кризові заходи, а як етап впровадження нових підходів у освітній та науковій політиці [11]. Але, на нашу думку, це не відповідає сучасним світовим тенденціям.

Не менш гострою в Україні залишається проблема якості наданої освіти. За різними оцінками якості освіти взагалі та вищої освіти зокрема, Україна, у порівнянні з іншими державами, займає від 70-го до 25-го місця одночасно, і тому така оцінка викликає сумніви. Враховуючи те, що у 2013 році у вищих навчальних закладах України навчалося близько 65 тис. іноземних студентів, що є доволі високим показником якості освіти у державі навіть порівняно з найбільш розвинутими країнами світу, слід

зробити висновок, що вона в Україні знаходиться на досить високому рівні і не потребує суттєвого підвищення [3]. Однак, на нашу думку, для реально оцінювання якості освіти в державі необхідно розробити сучасну вітчизняну методикою її оцінювання із залученням досвідчених фахівців, яка має бути запроваджена після обговорення виходячи, у першу чергу, не з точки зору іміджу країни, а з реальних потреб і інтересів українського суспільства.

Висновки і пропозиції. Отже, реформи у сфері освіти, на нашу думку, мають бути спрямовані на: проведення роз'яснювальної роботи серед батьків, учнів-майбутніх абітурієнтів, роботодавців щодо необхідності певних спеціальностей на даний час на вітчизняному і міжнародному ринку праці; пропаганду набуття повної вищої освіти як необхідної умови для досягнення певного кар'єрного зростання, рівня життя та участі у суспільно-політичному житті країни; активну участь роботодавців у формуванні державного замовлення на підготовку необхідних спеціалістів у навчальних закладах різних форм власності; децентралізацію системи вищої освіти та надання реальної автономії ВНЗ; подальший розвиток приватних ВНЗ із запровадженням ефективної системи незалежного та ефективного оцінювання якості освіти; запровадження більш тривалого проходження навчальної (виробничої) практики з метою набуття студентами практичних навичок та вмінь з метою ефективного початку трудової діяльності після закінчення навчального закладу; підготовку конкурентоздатних спеціалістів на світовому ринку праці та посилення ролі та престижу України в світовому освітньому просторі.

Таким чином, результатом реформи у сфері освіти має бути трансформація освітнього сектору України. Освіта має перетворитися на сучасну систему, здатну до саморегуляції й готовності відповідати на виклики суспільного розвитку [12, с. 145].

Освіта, як один із найважливіших ресурсів влади, має стати чинником економічного зростання і культурного розвитку держави, реальної гарантії забезпечення високих соціальних стандартів.

Список літератури:

1. Андрієвський Т. Зміни в освіті – інвестиції в майбутнє / Т. Андрієвський // Вісник Міністерства доходів і зборів України. – 2014. – № 43. – С. 48-50.
2. Обговорення проекту Концепції розвитку освіти України на 2015-2025 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.prof.univ.kiev.ua/prof/home/2010-12-22-00-05-45/2-events/571-2015-2025-.html#_ftn1
3. Іщенко А.Ю. Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України. Аналітична записка / А.Ю. Іщенко // Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1537/>
4. Біла книга національної освіти України / Т.Ф. Алексєнко, В.М. Аніщенко, Г.О. Балл [та ін.]; за ред. акад. В.Г. Кременя; НАПН України. – К.: Інформ.системи, 2010. – 342 с.
5. Сисоева С. Освітні реформи: освітологічний контекст / С. Сисоева // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2013. – № 3. – С. 44-55.
6. Рівний доступ до якісної освіти (звіт за перший етап). «Програма підтримки вироблення стратегії реформування освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.irf.ua/files/ukr/programs_edu_er_329_ua_eaqefv.doc
7. Про вищу освіту. Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014 – № 37-38. – Ст. 2004.
8. Мирошникова А. В коледжах будет отсев, как в вузах / А. Мирошникова // Комсомольская правда в Украине. – 2014. – № 281(26252). – С. 7.
9. Витрати на освіту, Research & Branding Group, 2 березня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rb.com.ua/ukr/marketing/tendency/8324/>
10. Гаценко А. Бюджет урезания: подарок от депутатов / А. Гаценко, Н. Мичковская, Е. Павлюкова, А. Мирошникова // Комсомольская правда в Украине. – 2014. – № 293(4869/26264) – С. 3.
11. Кабмин предлагает сократить расходы на образование и науку на 28%. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.mail.ru/inworld/ukraina/politics/20578890/?frommail=1>
12. Яфонкіна І.П. Сучасні освітні проблеми України / І.П. Яфонкіна // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи розвитку сучасної науки» (м. Львів, 5-6 грудня 2014 року). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 143-145.

Яфонкина И.П.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье освещены некоторые проблемы в сфере образования в Украине. Особое внимание автор уделяет анализу состояния образования как важного ресурса власти в демократическом обществе, его роли и значению для государства. Определены особенности реформирования образования в Украине. Осуществлен анализ последних изменений отечественного законодательства в сфере образования. Предложено авторское видение путей усовершенствования реформирования образования.

Ключевые слова: реформа образования, мониторинг, контроль, модернизация, качество образования, ресурс власти, государственный бюджет, финансирование, вектор развития.

Yafonkina I.P.

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

SOME PROBLEMS IN THE SPHERE OF EDUCATION IN UKRAINE

Summary

The article deals with some problems in the sphere of education in Ukraine. Special attention is paid to the analysis of education as an important resource of power in a democratic society, its role and importance to the state. The features of educational reforms in Ukraine are highlighted. The analysis of recent changes in national educational legislation and its impact on the current state of education is provided. The author's recommendations of the ways of further improvement of educational reforms were offered.

Keywords: reform of education, monitoring, control, modernisation, quality of education, resource of power, the state budget, financing, vector of development.